

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Навчально-науковий інститут бізнесу і фінансів

Кафедра економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

«Стратегія забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств»

Виконав:

здобувач освітнього ступеня

«Магістр»

освітньо-професійної програми

«Економіка»

спеціальності 051 «Економіка»

денної форми навчання

ПЛАВУЦЬКИЙ Ігор Володимирович

Керівник:

д. е. н., доцент

ЗАХОДИМ Марина Володимирівна

Оцінка захисту:

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Шкала ECTS _____

«_____» _____ 2025 р.

Допускається до захисту:

«_____» _____ 2025 р.

Член робочої групи розробки

освітньо-професійної програми

«Економіка»

спеціальності 051 «Економіка»

д. е. н, професор _____ КОРЖЕНІВСЬКА Наталія Леонідівна

(підпис)

м. Кам'янець-Подільський, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій	7
1.2. Основні чинники формування конкурентоспроможності та забезпечення якості продукції аграрних підприємств в умовах війни	17
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ ІІ. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	24
2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку аграрних підприємств	24
2.2. Аналіз впливу розміру аграрних підприємств на їх конкурентоспроможність та ефективність	36
2.3. Оцінка сучасного стану інвестиційної діяльності аграрних підприємств	45
Висновки до другого розділу	52
РОЗДІЛ ІІІ. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	55
3.1. Механізми активізації інвестування в аграрні підприємства України	55
3.2. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій	59
3.3. Державна підтримка розвитку аграрних підприємств в умовах війни	65
Висновки до третього розділу	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Динаміка сучасного розвитку економічних відносин зумовлює необхідність для аграрних підприємств не лише утримувати свої позиції на ринку, а й здійснювати активну конкурентну діяльність, спрямовану на формування зацікавленості з боку споживачів і ділових партнерів. Аграрний сектор традиційно відіграє суттєву роль у структурі національних економік багатьох держав, проте в нинішніх умовах, пов'язаних із російсько-українським воєнним протистоянням, ця сфера функціонування зазнає особливо значних труднощів. Воєнні дії та загострення геополітичної нестабільності спричинили істотні ускладнення у діяльності аграрних підприємств. Зокрема, обмеження доступу до окремих ринків збуту та запровадження торговельних заборон щодо співпраці з певними країнами формують несприятливі умови для реалізації експортного потенціалу продукції. У таких умовах конкурентне середовище стає значно жорсткішим, а спроможність підприємств забезпечувати належний рівень якості продукції перетворюється на визначальний чинник їх конкурентоспроможності. Аграрні підприємства мають зосереджувати увагу не лише на виробництві продукції, що відповідає чинним вимогам щодо якості та безпечності, але й на постійному вдосконаленні виробничих процесів, здійсненні систематичного контролю якості на всіх стадіях виробництва та впровадженні сучасних стандартів управління якістю. Водночас ключовою передумовою успішного функціонування аграрних підприємств у воєнний період є відповідність їхньої продукції високим міжнародним стандартам якості, що створює можливості для освоєння нових ринків збуту, залучення іноземних партнерів та підвищення рівня конкурентоспроможності й стійкості підприємств в умовах складної геополітичної ситуації.

Упродовж останніх років зазначена проблематика перебуває в центрі уваги значної кількості науковців як в Україні, так і за її межами, які спрямовують свої дослідження на пошук нових підходів і ефективних шляхів її розв'язання. Серед українських учених, що зробили вагомий внесок у

вивчення цього питання, доцільно відзначити В. Г. Андрійчук, Т. В. Гринько, О.І. Драган, М. В. Заходим, С. М. Кваша, Н. М. Попадинець, Н. І. Строченко, Яців І. Б. та інших. У результаті проведених наукових досліджень було встановлено, що високий рівень якості аграрної продукції виступає одним із ключових чинників формування конкурентоспроможності підприємств. Водночас суттєву увагу цій проблемі приділяють і зарубіжні вчені, які зосереджують свої наукові пошуки на аналізі взаємозв'язку між якісними характеристиками аграрної продукції та рівнем конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. До таких дослідників належать С. Джордж, А. Ваймерскирх, А. Фейгенбаум, Дж. Х. Харрінгтон та інші. У своїх працях вони розглядають різноманітні аспекти зазначеної проблеми, зокрема обґрунтовують оптимальні підходи до забезпечення якості продукції відповідно до вимог споживачів та оцінюють її вплив на зростання конкурентоспроможності підприємств. Загалом аналіз сучасних наукових публікацій, присвячених дослідженню цього взаємозв'язку, підтверджує стабільний інтерес наукової спільноти до даної тематики та прагнення окреслити найбільш ефективні напрями підвищення якості продукції з метою досягнення стійкої конкурентоспроможності підприємств на ринку.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в узагальненні теоретичних і практичних аспектів забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Для поставленої мети ставилися **завдання**:

- розкрити теоретичні аспекти конкурентоспроможності аграрних підприємств;
- провести оцінку сучасного стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств;
- запропонувати перспективні напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процес забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Методи дослідження. У процесі дослідження для обґрунтування результатів застосовувалися такі методи наукового дослідження як: *структурно-логічний аналіз* – для побудови логічної структури кваліфікаційної роботи, *економіко-статистичний метод* – для обробки статистичних даних, *графічний* – для наочного відображення системи показників виробництва продукції, *абстрактно-логічний* – для теоретичних узагальнень та формування висновків.

Інформаційну базу дослідження становили наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених; законодавчі та нормативні акти; матеріали Державної служби статистики України; публікації у періодичних виданнях; інформація із всесвітньої комп'ютерної мережі Internet.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів кваліфікаційної роботи, які визначають її наукову новизну, належать такі:

- пропозиції щодо зростання обсягів державних інвестицій у розвиток аграрного сектору та підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств для приватних інвесторів, що забезпечить необхідні умови для поліпшення якості виробленої продукції;

- модернізація державної аграрної політики, яка має ґрунтуватися на багаторівневому підході, що поєднує фінансові стимули, інноваційно-технологічний розвиток, адаптацію досвіду Спільної аграрної політики ЄС та соціально орієнтовані заходи. Це дозволить забезпечити не лише економічне зростання, а й гармонійний розвиток сільських територій, підвищення рівня життя населення та стійкість аграрного сектору в умовах глобальних викликів.

Практичне значення одержаних результатів полягають у пропозиціях щодо зростання обсягів державних інвестицій та активізація державної підтримки виробників аграрної продукції та можуть бути використані в

практичній діяльності державних органів управління, аграрних підприємствах та господарствах населення.

Апробація результатів роботи. У процесі виконання кваліфікаційної роботи проводилася апробація проміжних результатів роботи шляхом оприлюднення на X Міжнародної науково-практичної конференції науковців та здобувачів вищої освіти (6 листопада 2025 р., Кам'янець-Подільський: ЗВО «ПДУ»). За результатами дослідження опубліковано тези «Підходи щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств», С. 299-302.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 80 сторінках комп'ютерного тексту і складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Робота містить 17 таблиць, 8 рисунків. Список використаних джерел включає 35 найменувань.

ВИСНОВКИ

Актуальність забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств надзвичайно висока, особливо в Україні через воєнні виклики, які безпосередньо впливають на продовольчу безпеку країни, стабільність сектору та здатність конкурувати на глобальних ринках, що вимагає постійного пошуку стратегічного рішення, щоб забезпечити життєздатність агробізнесу та його відповідність вимогам мінливого ринку й споживачів.

Підвищення якості аграрної продукції не тільки допомагає підприємствам виживати, але і створює передумови для їхнього розвитку в умовах складних викликів. Це важливий крок до забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектору, а також до розвитку країни в цілому. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних стратегій та інструментів для аграрних підприємств з метою підвищення якості продукції та забезпечення їхньої конкурентоспроможності в післявоєнний період.

Проведений аналіз динаміки розвитку аграрних підприємств в Україні засвідчив збереження провідної стратегічної ролі аграрного сектору у забезпеченні економічної стабільності держави, формуванні валової доданої вартості, залученні валютних надходжень та гарантуванні продовольчої безпеки країни. Водночас було виявлено суттєві коливання виробничих, структурних і фінансово-економічних показників діяльності аграрних підприємств, що зумовлені впливом зовнішніх чинників, зокрема збройної агресії, порушенням логістичних ланцюгів і змінами клімату, а також внутрішніми проблемами, пов'язаними з обмеженістю ресурсів, диспропорціями у сфері земельних відносин та ускладненим доступом малих суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів.

Відзначається зростання значущості середніх аграрних підприємств, які вирізняються підвищеною здатністю до адаптації в умовах системних викликів. Водночас зменшення питомої ваги фермерських і дрібних

господарств актуалізує необхідність перегляду підходів державної політики щодо механізмів їх підтримки. Позитивною тенденцією є активізація виробничої діяльності у 2023 році, насамперед у галузі рослинництва, а також збереження порівняно високого рівня операційної рентабельності, незважаючи на загальне погіршення фінансово-економічного стану аграрного сектору.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств різних масштабів було застосовано показники динаміки кількості діючих суб'єктів господарювання та трансформації структури реалізованої ними продукції. В умовах воєнного стану істотно зросла частка ринку, яку займають великі сільськогосподарські підприємства, що свідчить про стійкість їх конкурентних позицій. Разом із тим здатність до адаптації в складному господарському середовищі продемонстрували також малі та мікропідприємства, зокрема через збільшення їх кількості та зростання питомої ваги в загальному обсязі реалізованої аграрної продукції у 2023 році.

Україні доцільно посилювати державну підтримку агробізнесу шляхом адаптації елементів Спільної аграрної політики Європейського Союзу та впровадження інноваційних інструментів. Рекомендовано збільшити обсяги фінансування аграрного сектору з орієнтацією на малі та середні господарства, активізувати впровадження екологічних ініціатив відповідно до міжнародних стандартів, а також створювати стимули для розвитку інноваційного землеробства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринько Т. В., Гвініашвілі Т. З., Гамерська І. С. Управління конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції в умовах європейської інтеграції України. Економіка та суспільство. 2023. № 56.
2. Строченко Н. І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрямки зміцнення. Таврійський науковий вісник. 2024. № 19. С. 114-121.
3. Сливінська О. Б., Боднар О. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Приазовський економічний вісник. 2019. № 3 (14). С. 96-99.
4. Попадинець Н. М. Конкурентоспроможність продукції аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринках. URL: <https://ird.gov.ua/irds/molvch20150261330.pdf>
5. Бурачек І. В., Біленчук О. О. Конкурентоспроможність продукції підприємств: сутність, методи оцінки та зарубіжний досвід управління. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 14. С. 288-293.
6. Кваша, С., Павленко, О., Вакуленко, В. Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 61 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3713>
7. Сітковська А. О. Фактори зростання конкурентоспроможності підприємств в аграрному секторі економіки. Ефективна економіка. 2012. № 10.
8. Пальонка О. Ю. Позиціювання українських підприємств на зовнішніх ринках зерна. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2017. № 4. С. 121-126.
9. Волкова Н., Мехтієв Р., Попадін Є. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. Економіка та суспільство. 2023. № 54.

10. Кваша С. М., Вакуленко В. Л. Теоретичні основи продовольчої безпеки в умовах сьогодення. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2023. Вип. 4 (87). С. 419-428.

11. Заходим М. В. Забезпечення конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04; Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2010. 20 с.

12. Заходим М. В. Економічний механізм забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції молокопереробних підприємств. *Економіка АПК*, 2011. № 4. С. 26-32.

13. Андрійчук, В. Г. та Сас, І. С., 2017. Критерії розподілу аграрних підприємств за розміром та диференціацією рівня державної підтримки агробізнесу. *Економіка АПК*, 10. С. 13-24.

14. Біда, М. Б., 2021. Сучасний стан і тенденції розвитку підприємств України з розподілом за їх розмірами. *Бізнес Інформ*, 8, с. 82-95.

15. Гнатишин, Л. та Варфалюк, В., 2023. Особливості управління бізнес-процесами у великотоварних сільськогосподарських підприємствах. *Аграрна економіка*, 16 (1), с. 60-68.

16. Грабовецький, Б. Є., Чаплигіна, О. В. та Козяр, Л. В., 2015. Методи вимірювання рівня концентрації сільськогосподарського виробництва і вплив розміру підприємства на його ефективність. Вісник Вінницького політехнічного інституту, 5, с. 41-49.

17. Групування підприємств за розмірами зібраної площі основних сільськогосподарських культур. Державна служба статистики України, 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> [Дата звернення 08 лютого 2025].

18. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України, 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

19. Драган, О. О. та Зубченко, В. В., 2023. Особливості функціонування аграрних холдингових компаній в Україні. Інвестиції: практика та досвід, 5, с. 44-50.

20. Збарський, В. К. та Остапчук, А. Д., 2019. Методологічні підходи до поєднання різних за розміром аграрних підприємств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент, 38, с. 42-52.

21. Ігнатенко, М. М., Леваєва, Л. Ю., Білоусов, Є. Ю. та Бикало, М. В., 2024. Вплив інноваційних стратегій великих агрохолдингів та корпорацій на інновації та модернізацію малих і середніх аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3758>

22. Кіц, М. В., 2015. Фінансовий стан та проблеми розвитку великотоварних сільськогосподарських підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент, 5, с. 45-50.

23. Коваль, П. В. та Зарицька, Н. П., 2017. Аналіз результативності та ефективності діяльності аграрних підприємств України за критерієм розміру їх землекористування. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*, 4, с. 10-17.

24. Красноручський, О. О., Смігунова, О. В. та Чигринов, Є. І., 2023. Стратегічні орієнтири управління розмірами та масштабами виробництва аграрних підприємств молочного напрямку. Науково-технічний бюлетень Інститут тваринництва НААН, 129, с. 90-102.

25. Маренич, Т. Г., 2018. Критерії градації підприємств за розміром залежно від завдань диференціації. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, 193, с. 36-47.

26. Постол, А. А., 2018. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції у великих аграрних підприємствах. *Економіка та держава*, 4, с. 87-91.

27. Ходаківська, О. В. та Могильний, О. М., 2017. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому. *Економіка АПК*, 6, с. 33-41.

28. Яців, І. Б., 2013. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Львів: Український бестселер.

29. Власюк С. А., Тиховський М. І., Лебідь І. Ю., Заярна В. О. Державна фінансова підтримка аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. Випуск 104. Ч. 2. 2024. С. 223-232. З.

30. Гайда О.В. Державна підтримка аграрного сектору у 2024 році. Державні та недержавні фонди і механізми. URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75416.html>

31. Кваша С. М., Вакуленко В. М. Спільна аграрна політика європейського союзу: досвід та перспективи для України. Інтелект XXI. № 4. 2023. С. 9-13.

32. Михайлова К. Чи виграють українські фермери від вступу до ЄС: що не влаштовує місцевих виробників? The Page. 2024. URL: <http://surl.li/hefpor>

33. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва: Закон України від 30.06.2023. № 3221-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Tex>

34. Шеленко Д., Дюк А., Мацола М. Державне регулювання розвитку аграрного підприємництва в умовах системних безпекових викликів. *Економіка та суспільство*, (56). 2023. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-67>

35. Тетью А. П. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності агропромислових підприємств України. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2025. № 1 (77). С. 71-79. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No1/71.pdf>